

Journal of Analytic Divinity
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jad>
E-ISSN: 2602-3792
7/1 (2023), 29-47.

Alevilikte Başkaldırı Kültürünün Radikalleşmeye Etkileri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

A Sociological Evaluation on the Effects of the Culture of Rebellion on Radicalization in Alevism

Mustafa Çakır

Yüksek Lisans, Ankara Yıldırım B. Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
MA, Ankara Yıldırım B. University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences, Ankara/Türkiye
E-posta: mustafacakir.pd@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9683-9377

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 18 Ocak/January 2023
Kabul Tarihi / Date Accepted: 5 Nisan/ April 2023
Yayın Tarihi / Date Published: 11 Nisan/ April 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Erken Görünüm/Summer-Early View
DOI: jad.1277744

Cite as / Atıf: Çakır, Mustafa. "Alevilikte Başkaldırı Kültürünün Radikalleşmeye Etkileri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme". *Journal of Analytic Divinity*, 7/1, 2023, 29-47.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mustafa Çakır)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Yazar Katkıları / Author Contributions: Mustafa Çakır

Web: <http://dergipark.org.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Öz

Radikalleşme, bir bireyin ya da bir grup bireyin radikal ya da aşırı fikirleri benimsemesi ve bu fikirler doğrultusunda hareket etmeye istekli hale gelmesi sürecidir. Radikalleşme eğilimleri, adil ve yaşanabilir koşulların eksikliği, tarihsel travmalar, bölgesel çatışmalar ve ulusal bir dönüşümün sağlanamaması gibi çeşitli faktörlerden etkilenebilmektedir. Ayrıca, gelişmiş ve ileri Batı dünyasına ulaşamama gibi faktörler de bireyleri daha radikal çözümler aramaya teşvik edebilmektedir. Alevi radikalleşmesi, özellikle Alevi isyan kültürü bağlamında, siyasi veya ideolojik inançların yoğun bir şekilde yoğunlaşması ve aşırı bir şekilde benimsenmesi anlamına gelmektedir. Alevilik, Ehl-i beyt temelli İslam, Sufizm ve Türk halk inançlarının unsurlarını birleştiren senkretik bir İslam türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel olarak, Türkiye'deki Alevi topluluklar ayrımcılık ve zulümle karşı karşıya olduklarını iddia etmiş ve bazı siyasi olaylar buna katkıda bulunduğu şeklinde yorumlanmıştır. Dolayısıyla Alevilerin siyasi deneyimleri de bu bağlamda şekillenmiştir. Alevi ayrımcılığı ve tehdit algıları radikalleşmeye yol açabilmekte ve Alevi gençler aşırı sol bir kimlik benimsemeye devam etmektedir. Son yıllarda Alevi kültürünün farklı ideoloji, inanç ve yaşam tarzlarıyla kamusal alanlarda daha sık var olma mücadelesi, radikalleşme kültürünü körükler görünmektedir. Bu anlamda mağduriyet duygusu ve radikalleşme iç içe geçmiş kavramlardır. Mağduriyet korkusu, kolektif yaşama yabancılaşmayı tetikleyerek bireylerin aşırıya yönelmesine neden olabilir ve en az radikalleşmenin kendisi kadar önemlidir. Bu nedenle, Alevi toplulukların mağduriyet olarak algıladıkları olayları incelemek, radikalleşmeyi anlamak ve önlemek için önemlidir. Bu bağlamda çalışmanın konusu olarak Alevilikte başkaldırı kültürünün radikalleşmeye etkisini ele almaktır. Ele alınan konu kapsamında Alevilerin tarih içerisinde yaşadığı çeşitli problemlerin başkaldırı kültürünün nüfuzu ile radikalleşme sürecine olan etkisini a) mağduriyet hissi, b) siyasi yakınma/şikayet, c) İzolasyon/Tehdit Algısı altında grup içi aşırı bağlılık bağlamında açıklanması amaçlanmaktadır. Çalışma makro yöntem ve dolaylı gözlem tekniğiyle yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dini gruplar, Alevilik, Radikalleşme süreci, Başkaldırı kültürü.

Abstract

Radicalization is the process by which an individual or a group of individuals adopts radical or extremist ideas and becomes willing to act in line with these ideas. Radicalization tendencies can be influenced by various factors such as the lack of fair and livable conditions, historical traumas, regional conflicts, and the inability to achieve a national transformation. In addition, factors such as the inability to reach the advanced and progressive Western world can encourage individuals to seek more radical solutions. Alevi radicalization, especially in the context of Alevi rebellion culture, means an intense concentration and excessive adoption of political or ideological beliefs. Alevism emerges as a syncretic type of Islam that combines elements of Ahl-i beyt-based Islam, Sufism and Turkish folk beliefs. Historically, Alevi communities in Turkey have claimed to face discrimination and persecution, and some political events have been interpreted as contributing to this. Therefore, Alevi political experiences have also been shaped in this context. Alevi discrimination and threat perceptions can lead to radicalization, and Alevi youth continue to embrace an extreme left identity. In recent years, the struggle of Alevi culture to exist more frequently in public spaces with

different ideologies, beliefs, and lifestyles seems to fuel the culture of radicalization. In this sense, the sense of victimization and radicalization are intertwined concepts. The fear of victimization can trigger alienation from collective living and lead individuals towards extremism, which is as important as radicalization itself. Therefore, examining the events perceived by Alevi communities as victimization is important to understand and prevent radicalization. In this context, the aim of the study is to examine the effect of the rebellion culture in Alevism on radicalization. Within the scope of the topic, the impact of various problems experienced by Alevi communities throughout history on the process of radicalization in the context of a) the sense of victimization, b) political grievances/complaints, c) group-based extreme loyalty in the context of isolation/threat perception is intended to be explained. The study was conducted using a macro-method and indirect observation technique.

Keywords: Religious groups, Alevism, Radicalization process, Rebellion culture.

Giriş

Dini hareketler canlı varlıklar gibi zaman içerisinde birçok etken sonucunda değişim göstermektedir. Öyle ki, dini hareketin kaidelerinin farklı coğrafyalarda uygulanmasında dahi değişiklikler görülebilmektedir. Bu değişiklikler üzerinde çevresel şartların etkisi, dini hareketin bulunduğu toplumsal yapı, kültürel etkileşim düzeyi gibi pek çok faktör etkili olabilir. İslam coğrafyası özelinde, dini hareketler Sunnilik ve Şii'lik olmak üzere iki sacayağı üzerinde şekillenir. Ancak bunun yanında senkretik karakterli pek çok dini grup da bulunmaktadır. İşte Alevilik denilen dini grup tam da böyle bir yapıdadır. Ancak her şeye rağmen Alevilik, dini hareket olarak Anadolu tarihinin çeşitli dönemlerinde siyasi, teolojik, kültürel, sosyolojik olarak ana aktör rolünü devam ettirmektedir (Güngör, 2014: 84).

Alevilik, senkretik yapısı gereği Türkiye tarihinde tartışmalarla dolu gündemlerden biri olarak akıllara gelmektedir. Bu tartışmaların kapsamı başat olarak Aleviliğin tanımı, Alevilerin sosyolojik ve teolojik talepleri, devlet kurumlarında muhatap bulunabilmesi ve ibadet yapılan yerler olarak cem evlerinin konumu konularını içermektedir (Güngör, 2017: 150-155; Şahin, 2015: 540). Ancak son yıllarda literatürde sadece talepler ve tanımlar değil aynı zamanda Alevilerde radikalleşme konusu da sıklıkla tartışılmaktadır. Alevilik tarihi açısından 'başkaldırı' veya 'isyan' kültürünün varlığı toplumda bilinmekte ve konuya ilişkin alan yazın bulunmaktadır. Türkiye'de 1990'lardaki Alevi kültürel 'canlanmasını'; çatışan dini-kültürel gündemleri, kesişen söylemleri ve farklı politik-ideolojik aidiyetleri de kapsayan çok yönlü bir kimlik oluşum süreci takip etmiştir. Bir odak noktasından yoksun olan bu süreç, birçokları tarafından 'araftaki' (Güngör, 2007:27-29) olarak adlandırılan ve 'belirsizlik' ve 'kararsızlık' ile ilişkilendirilen Alevi kimliği üzerine zenginleştirici bir kamusal tartışmayı tetiklemeye devam etmektedir (Karaosmanoğlu, 2013). Son yıllarda kaynaklar, amaçlar ve gelecekle ilişkilendirilen kamusal görüntüleri Alevilerin siyasal

ve toplumsal anlamda bilhassa gençlerin radikalleşmesi sürecine hız verdiği kanısına yol açmaktadır.

Bu radikalleşme sürecinde kuşkusuz alevi kültürünün içinde var olan haksızlığa başkaldırı tutumunun etkisi vardır. Öyle ki, Alevi toplumsal kültüründeki haksızlığa başkaldırı tutumunun hem Türkiye’de farklı sosyo-kültürel talep ve beklentiler bağlamında ön plana çıktığı hem de zaman zaman aşırı sol gruplarca kullanılmak istendiği görülmektedir. Bu çerçevede, Alevi toplumunun kendini Türkiye’de görece ‘öteki’ olarak kodlanması Alevilere dönük radikalleştirme¹ faaliyetlerine zemin hazırlamıştır.

‘Öteki’ kavramı toplumsal güvenlik açısından önemlidir ve toplumsal güvenlik için Aleviler gibi dini topluluklar bir referans nesnesi olabilir (Arı, 2022). Dinlerin resmi hale gelmiş otoriteleri ve kuralları bulunur. Dolayısıyla dinler bazı açılardan devlet gibidir ve siyasi sektörle ilgilidir. Öte yandan, bir din için güvenlik eylemi gerçekleştirildiğinde tehdit toplumun varlığını değil de inancın varlığını tehlikeye sokuyormuş gibi sunulmaktadır. Weaver bu kapsamda, intihar bombacılarını, köktencilik kavramını, etnik çatışmalar ile dini çatışmaların nasıl iç içe geçtiğini detaylı olarak örneklerle incelemiştir (Weaver, 2008: 165 vd). Diğer bir deyişle farklı din ve mezhebe mensup gruplar birbirinden uzaklaşır ve çatışır. Üstelik bu kimlik savaşları; memnuniyetsiz gruplar, iş birliğine açık kitleler, diaspora toplulukları ve dış güçler tarafından finanse edilip körüklene de bilir. Diğer dini alt topluluklar gibi Alevilerin de kendini ‘öteki’ olarak görmesi, mağduriyet hissetmelerine sebep olmakta ve alevi kültürünün içinde var olan haksızlığa başkaldırı tutumu bu mağduriyet hissi ile birlikte radikalleşmeye etki etmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın konusu Alevilikte başkaldırı kültürünün radikalleşmeye etkisini irdelemektir. Ele alınan konu kapsamında Alevilerin tarih içerisinde yaşadığı çeşitli problemlerin başkaldırı kültürünün nüfuzu ile radikalleşme sürecine olan etkisini a) mağduriyet hissi, b) siyasi yakınma/şikayet, c) izolasyon ve tehdit algısı altında grup içi aşırı bağlılık² bağlamında açıklanması amaçlanmaktadır. Makale, Alevilikte başkaldırı kültürünün radikalleşmeye etkisinin açıklanması ve Alevilerin statülerinin netleşmesi açısından önem arz etmektedir. Çalışmada, makro yöntemin dolaylı gözlem tekniği kullanılmaktadır.

Radikalizm ve Radikalleşme Süreci

Alevilikte başkaldırı kültürünün radikalleşmeye etkisinin net olarak anlaşılması için öncelikle ‘radikalleşme’ teriminin kavramsal çerçevesinin ortaya koyulması gerekir. Radikalleşme literatürde çeşitli tanımları olan tartışmalı bir terimdir. Ancak bu kavram

¹ Çalışma boyunca, "Alevi radikalleşmesi" terimi, bazı Alevi bireylerin, radikal sol, Marksist-Leninist ve komünist görüşler benimsemesi ve bunları uygulamak için harekete geçmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu hareketler, genellikle siyasi protesto, şiddet ve terör eylemleri şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Ancak, belirtmek gerekir ki, Alevi toplumu içinde radikal görüşler benimseyen kişilerin sayısı çok azdır ve Alevi toplumu genelinde barışçıl bir toplum yaşamı sürdürmektedir.

² Çalışmanın amaçları McCauley ve Moskalkenko’nun on iki aşamada ifade ettiği radikalleşme süreçleri içerisinde seçilen üç amaç üzerinden yapılacaktır. (McCauley & Moskalkenko, 2008: 418).

literatürde genel olarak aşırı uç ideolojilere aşamalı olarak bağlılığı vurgulayan bir süreci ifade etmektedir. Radikalleşme, farklı insanları çeşitli faktörlerle etkileyen, doğrusal olmayan ve kişiye/kişilere özgü bir geçiş sürecidir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre Radikalizm, 'köktencilik' olarak yer almaktadır (TDK, 2023). "Radikalleşme" terimi, genellikle politik veya ideolojik düşüncelerin yoğunlaşmasına ve aşırı ölçüde benimsenmesine atıfta bulunur. Bu süreçler, bir kişinin veya grubun radikal veya aşırı düşüncelere sahip olmasına neden olabilir ve bu düşünceleri uygulama konusunda istekli hale getirebilir (Çelik, 2021: 82 vd). Diğer bir deyişle, radikalleşme bireyin inançları ve değerleri ile ilgili sert bir değişim arayışında olduğu bir süreçtir. Gurr, radikalleşmeyi toplumsal ya da siyasal bir amaç uğruna bir araya geldikten sonra istenilen düzeyde başarı elde edilemediği takdirde şahısların ya da örgüt içi hesaplaşmaların yaşanması olarak ele almaktadır (Gurr, 1970:17). Wilner ve Dubouloz ise, şahıs veya örgütün aşırı politik, toplumsal ya da teolojik ideolojilere yönelik yatkınlığının yüksek olduğu fikrini savunmaktadır (Wilner & Dubouloz, 2010:38). Diğer bir deyişle, her iki tespit de şahıs ya da örgütlerin siyasal, toplumsal ya da teolojik saiklerle aşırılaşması söz konusudur.

Radikalleşme siyaset, sosyoloji, ekonomi, diplomasi ve din gibi alanlarda temelli değişimi hedefleyen, savunan ve bu kapsamda eyleme geçme hazırlığında olan bir düşünce yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Radikalleşme özet olarak şahıs yahut örgütlerin aşırı siyasi ve dini fikirlerin yanı sıra hedefler edindiği ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi yolunda her türlü eylemi meşru gören stratejiler ortaya koyduğu bir süreç olarak tanımlanabilmektedir. Hedeflenen stratejilerin uygulanması içinse şiddet ve korku suistimali desteklenir. Bu stratejiler doğrultusunda aşırı bir inanç sistemine bağlılık benimsenir (Köse, 2022).

Radikalleşme süreci, yüz yüze ya da grup içi temaslar sonucu bireysel olarak gerçekleşebileceği gibi, medya faaliyetlerinin takibi ile de gerçekleşebilir. Süreci yöneten aktörler kendi fikirlerinin meşruiyetini vurgularken, düşman kavramının hatlarını keskinleştirme ve karşı tarafta konumlandırılan fikrin/bireyin/grubun meşruiyetini olumsuzlama yönünde planlı bir strateji izleyebilirler (Sönmez, 2017; Çelik, 2021: 91) Yine de radikalleşme süreci ile ilgili keskin genellemeler yapmak yanlış olur. Zira, radikalleşme süreçleri çok çeşitlidir ve kişiden kişiye değişebilir. Ancak süreç genellikle ideolojik ayrışma, sosyal izolasyon, propaganda, travma veya öfke ve liderlik etrafında şekillenir.

İlk olarak, ideolojik ayrışma kişinin genel dünya görüşüne uymayan bir fikrin ortaya çıkması veya kabul edilmesiyle başlar. Bu, özellikle gençlerde görülen bir durumdur ve özellikle bir hareket veya örgütün üyesi olma fikriyle birleştiğinde daha ciddi bir hal alabilir. İkinci olarak, ideolojik ayrışma beraberinde sosyal izolasyonu getirebilir. Radikal görüşlere sahip olan bir kişi, yakın çevresi veya toplumda diğer insanlarla farklı düşüncelere sahip olduğu için yalnız hissedebilir ve kendini ya da diğerlerini 'öteki' olarak

görebilir. Bu izolasyon, kişinin radikal fikirlerini daha da güçlendirir. Üçüncü olarak, radikal örgütler veya gruplar, propaganda faaliyetleri yoluyla kendi ideolojilerini yaymaya çalışırlar. Bu faaliyetler, sosyal medya veya diğer iletişim kanalları yoluyla gerçekleştirilir ve kişinin radikal fikirlere daha fazla maruz kalmasına neden olabilir. Travma veya öfke ise radikalleşme sürecinin dördüncü bir sacayağıdır. Bazı insanlar, kişisel travmalar veya öfke nedeniyle radikal fikirlere daha yatkın olabilirler. Bu durumda, radikal fikirler, kişinin travmayı veya öfkeyi çözmek veya yönetmek için bir tür çıkış noktası olarak kullanılabilir. Son olarak ise liderlik radikalleşme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bir lider veya örgütün üyesi olmak, kişinin radikal fikirler benimsemesine ve uygulama konusunda istekli hale gelmesine neden olabilir. Bu lider veya örgüt, kişinin inandığı fikirleri daha da güçlendirmek ve onları harekete geçirmek için çaba sarf edebilir.

Bu faktörlerin bir veya daha fazlası, bir kişinin radikal fikirleri benimsemesine ve uygulama konusunda istekli hale gelmesine neden olmaktadır. Ancak bu süreçler, her zaman aşırı veya şiddet içeren eylemlere yol açmaz ve bu tür eylemler doğru bir şekilde yönetilebilir veya engellenebilir (Çelik, 2021; Maskaliünaité, 2015; Precht, 2007; Taarnby, 2005). Dolayısıyla, şiddetin kullanımı radikalleşme konusunda fikir çatışmalarının yaşandığı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira, radikalleşme her zaman şiddet eylemlerini içermese de çoğu zaman süreç şiddet eylemleriyle sonuçlanır.

Alevilik

Her ne kadar Alevî kavramı farklı alan, zaman ve coğrafyalarda değişik grupları ifade etmek için kullanılsa da (Üçer, 2009:64-65), son yıllarda bu kavram farklı ocak ve gelenek mensuplarını ve hatta bazen Suriyeli Arap Nusayrileri tanımlamak için de kullanılmaktadır (Güngör, 2017:45-48; Üçer, 2014:48). Türkiye’de Aleviler geçmişten günümüze kadar geçen süreç içerisinde Oniki İmamcı Şiiilik ve Hanefi inanç fikirleri arasında bir patika yolu takip etmektedirler. Bu iki inanca tabii olanların ortak değerleri bulunduğu kadar değerleri ve inançları arasında büyük farklılıklarda vardır. Bu farklılıklar, süreç içerisinde dini hareketlerin ve bağlı grupların bir varlık sebebi olarak zihniyet haline getirilmiştir. Günümüzde bu zihniyet, taşradan şehirlere göç etmiş Alevi nüfus tarafından hala devam ettirilmektedir (Güngör, 2014: 84). Günümüzde Alevilik tipleştirmeleri temel olarak altı açıdan ele alınabilir. Bunlar: a) Geleneksel batını karakterli Alevilik, b) Şehirli sembolik Alevilik, c) Hanefi Sünni karakterli Alevilik, d) Türk kültürü baskın karma Alevilik, e) Caferi renkli Alevilik, f) Redci Alevilik olarak sınıflandırılır (Güngör, 2017: 75-90).

Bütün farklılıklarına rağmen Alevi kültürünün geçmişten sürekli olarak beslenmesi ve Alevi tarihi içerisindeki çeşitli kaotik olayların sözlü veya yazılı iletişim kanalları aracılığıyla gündeme gelmesi başkaldırı kültürünün devamlılığına neden olmuştur. Alevilik kültürünün son yıllarda farklı ideoloji, inanç ve yaşam biçimleriyle daha sık kamusal alanda varlık mücadelesi vermesi, Alevilerin toplumsal olarak başkaldırı kültürlerini beslediğinin en iyi kanıtlarından biridir. Bu bağlamda Aleviliğin radikal

manada siyasi canlanması da eski kırsal, geleneksel ve dini liderlik ile kentleşmiş, modernleşmiş ve sekülerleşmiş yeni liderlik arasındaki ilişkinin bozulmasından sonra yoğunlaşmıştır (Cizre, 2008:157-185). Yani, aslında Alevilerin radikalleşmesinin iki önemli kaynağı olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, taleplerinin bölücü unsurlarla birleşmesiyle birlikte, Alevilerin yeni bir vatandaşlık anlayışı talep etmesidir. Alevilerin radikalleşmesinin ikinci kaynağı ise, bu yeni vatandaşlık anlayışının sadece hukuki bir kimlikten ziyade siyasi bir kimlik içinde inşa ediliyor olmasıdır. Bu çerçevede bilhassa genç radikal Aleviler, sadece demokrasinin genişletilmesi için değil aynı zamanda siyasi hakların radikalleştirilmesi için de mücadele eden farklı gruplar arasında bir ittifak kurmayı amaçlamaktadır. Diğer bir deyişle, radikal siyasi vatandaşlık arzusu bu karşı-hegemonik gruplar için kolektif bir irade olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bazı radikal Alevi topluluklarla ile sol-Marksist örgütler ve hatta kimi zaman PKK ve uzantıları gibi etnik bölücü terör örgütleri arasında ittifaklar inşa edilebilmektedir (Tekdemir, 2018: 31-51).

Alevilikte Başkaldırı Kültürü

Aleviliğin başkaldırı öğretisi; “taassuba başkaldırı” ve “sosyalist-materyalist başkaldırı” olmak üzere iki farklı çerçevede incelenmesi gerekmektedir. Atatürkçülük, laiklik ve çağdaşlık değerlerini hayatın merkezine alan ilk kesim, başkaldırıyı keskin fikirlere sahip İslami kesimlere yönelik bir muhalefet aracı olarak görmektedir. Alevilik, radikal İslami düşünceyi geliştirmeye çalışan Arap kökenli kesimlere karşı gelişen Türkî bir “muhafız” olarak görülmektedir. Bu sebepten ötürü adalet, insan hakları ve özgürlük için mücadele edenlerin Alevilerin saygısını kazandığı görülmektedir (Şahin, 2015:543).

“Taassuba başkaldırı” çerçevesinin Aleviler için bazı özellikleri bulunmaktadır. Aleviler hiçbir zaman baskı ve yönlendirmelere karşı sessiz kalmamış, grup içinde gettolaşarak mücadele etme yöntemini benimsemişlerdir. Bu yol ve yöntem Alevileri tabi olarak direnme konusunda her zaman motive etmektedir. Ama bu direnme kültürü farklı bakış olarak etnik köken üzerinden Türklüğe dayandırılmaktadır. Çünkü Türk kültürü kaosu ve kargaşadan ziyade, anlayışlı olmayı, barışı, adaleti ve eşitlik ilkelerine dayanan bir ahlak sistemini bünyesinde barındırmaktadır. Bu sistemden ötürü baskı, hurafe ve dogmatik bakış açısına sahip radikal İslam düşüncesine karşı ciddi bir mücadele Alevilik ve bunun nazarında Türklük adına verildiğine yönelik bakış açıları da bulunmaktadır. Bu söylemler üzerinden Alevilere nüfuz etmek isteyen ve kendisini Sol örgüt olarak tanımlayan gruplar, Aleviliği bir siyasi hareket olarak görmektedir. Bu durum Aleviliğin teolojik argüman ve değerlerine katkı sunulmasını engellemektedir (Şahin, 2015: 544).

“Sosyalist-Materyalist Başkaldırı” çerçevesi Hz. Ali’nin “kültleşmiş” ve dini bir kahraman gibi görülen varlığına karşı, Hz. Ali’nin insani özelliklerinin ön plana çıkmasını gerektiğini savunmaktadır. İnsan olarak Ali figürü, İslam kaynaklarında var olan kahraman Hz. Ali’ye kıyasla daha batini özelliklere sahip olarak görülmeli ve öyle

değerlendirilmeli şeklinde bir düşünce hâkim olarak kendisini hissettirmektedir. Bu sebepten dolayı Ali figürü, Aleviliğin emeğe ve doğaya saygı ile özdeşleştirilmesinde İslam tarihinden kopartıldığı taktirde daha manalı bir hal alacağını savunmaktadır. Özdeşleşme sonucunda, özgürleşme davası olarak görülen mücadele, sistematik bir başkaldırı aygıtına dönüşmektedir. Aleviliğin teolojik ritüelleri ön-sosyalizm olarak bağdaştırılmaktadır. Örneğin; tüm nimetlerin adil bir şekilde bölüştürüldüğünün temsili olarak uygulandığı “cem düzeni” Aleviliğin, sosyalizm ile benzerliğini gösterdiği iddia edilmektedir. Aleviler, ulusal değerlerden daha fazla evrensel değerleri kendilerine saik olarak seçmektedir. Ezilen, hor görülen, hakkı yenen kim olursa olsun mazlum olarak görülmekte ve mazlumların hakkı için tüm otoritelerle mücadele etmek, başkaldırmak bir düstur olarak görülmektedir (Şahin, 2015:546) öyle ki bu otoriteler içinde bizzat Aleviliğin bel kemiğini oluşturan dedelik kurumu da yer almaktadır (Arı, 2022a).

1-Mağduriyet Hissi

Radikalizm ve mağduriyet duygusu genellikle iç içe geçmiş iki kavram olarak bilinmektedir. Mağduriyet duygusu, toplum ya da belirli bir sistem tarafından haksızlığa uğramış ya da ezilmiş olma hissi olarak tanımlanmaktadır. Mağduriyet olgusu ise siyasi bir saik olarak kabul edildiğinden dolayı politik süreçlerin merkezinde konumlanmaktadır. Bunların yanı sıra mağduriyet durumunda psikolojik etkiler bulunduğundan psikolojik açıdan değerlendirme yapmak önem arz etmektedir (Yiğit, 2010: 23).

‘Mağduriyet korkusu’ olgusal olarak mağduriyet hissini devamlı bir tetikleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişiler arası diyalektiği ve teması engelleyici bir yönünün olmasından ötürü, şahısların kolektif hayata yabancılaşmasını tetikleyebilmektedir. Mağduriyet korkusu/hissi, suç olgusu kadar önemlidir. Çünkü mağduriyet hissi veya korkusu mağdur edilen kesimin suç döngüsüne girmesini tetikleyici özellik göstermektedir. Suçtan sonra bireyler toplum içerisinde hem kendileri hem de yakınları için endişe duymakta ve suçtan dolayı mağdur olma kaygısı taşıyabilmekte ve bu korkuyu kendini korumak adına suç odaklı eylemlere çevirebilmektedir (Öztürk vd., 2016: 1489).

Mağduriyet hissi tanımından yola çıkarak Alevilerin mağduriyet olarak gördüğü olayları incelemek, radikalleşme sürecini anlamak açısından önem arz etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık/Devlet Bakanlığı’nın hazırladığı raporda Alevilerin mağduriyetleri kaleme alınmıştır. İlgili bölümde mağduriyet şu şekilde aktarılmaktadır:

“Alevi tarihi bir mağduriyet tarihi olarak okunur ve bugün çözümlenmesine çaba harcanan pek çok sorun bu tarihin maliyetini dikkate alıp sorgulamadan çözülemez. Mağduriyet ve buna bağlı olarak gelişen güven sorunları açıkça yakıcıdır. İmajınadır dışlamalardan göz ardı etmelere, cana kastetmekten tarihin yüklerine ortak olmaya kadar bugün pek çok açıdan acı bir bilanço olarak hatırlanan süreçlerden çıkan ortak sonuç umut verici olmaktan uzaktır. Taleplerini dile getirmekteki ısrarları, söylem arayışları ve eşit yurttaşlık talepleriyle Aleviler,

dar örgütsel yapıların ürettiği radikal, mistik ve romantik çıkışların cenderesini kırmak zorundadırlar. Öte yandan tarihsel süreçteki mağduriyetleri ve sıklıkla vurgulanan dışlanmışlıkları, bugün artık pek çok Alevinin tekrarladığı bir şekilde, “öğrenilmiş bir çaresizlikle” ilişkilendirmenin de sorunu kilitlemekten öteye gitmediği fark edilmelidir.” (Alevi Çalıştayları Nihai Rapor, 2010: 76).

Alevilerin radikalleşmesine yol açabilecek sorunların tespitinin yapılmasında taleplerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Çünkü birey taleplere karşılık bulamadıkça mağduriyet hissi artmakta ve süreç radikalleşmeye doğru evrilmektedir. Kısaca, Alevilerin talep ve sorunları şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Cemevlerinin hukuki statü kazanması talep edilmektedir. İddialara göre bu talep kabul edilmediğinde Cemevleri dini inancın yaşandığı mekân olmaktan çıkarak, ideolojik saiklerin ve radikalleşmenin merkezi hâline gelmektedir. Aleviler Cemevlerinin ibadet yeri olarak tanınması talebinin altını çizmektedir. Cemevleri, Alevi tören ve ritüellerinin gerçekleştirildiği mekanlardır. Alevi toplumu, Cemevlerinin resmi ibadethane olarak tanınmasını ve bakım ve onarımları için kamu fonları sağlanmasını talep etmektedir (Güngör, 2017). Nitekim 9 Kasım 2022, 32008 sayılı Resmî Gazete (Resmî Gazete, 2022) ile Alevilik tarihinde yeni bir kapı açılmıştır. Buna göre, Alevi vatandaşların bazı kamu hizmetleri bizzat Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak kurulan Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı tarafından yerine getirilecek ve Cemevi hizmetleri de yine başkanlıkça deruhte edilecektir.

2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri (DKAB) ile ilgili Alevi hareketlerin en büyük çekincesi, bu derslerin varlığından ziyade interaktif uygulanma biçimleridir. Dersin Sünni argümanlar üzerinden işlendiği iddiasıyla, bir savunma mekanizması olarak Alevi kesimlerin çocukları dersi istememekte olduğu üzerinde durmaktadırlar. Bu bağlamda, Aleviler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersinin Anayasal çerçevede zorunlu hale getirilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Buna karşı, Alevi öğrenci ve velilerin taleplerinin dikkate alınması ve buna yönelik çalışmalar başlatılarak Aleviliğin öğretilmesi talep edilmektedir.

3. Alevilerin üçüncü bir talebi ise Aleviliğin ayrı bir inanç olarak tanınmasıdır. Bilhassa adlarına “Alisiz Aleviler” denilen bir grup, Aleviliğin sadece İslam'ın bir yorumu olarak değil ayrı bir inanç olarak resmen tanınması için çağrıda bulunmaktadırlar. Bu, Aleviliğin kendine özgü inanç, uygulama ve geleneklerinin tanınması anlamına gelen ve Aleviliği “yeni bir din” formatına sokan bir taleptir.

4. Diğer bir talep ise, ayrımcılığa son verilmesi yönündedir. Aleviler; dini pratiklerine getirilen kısıtlamalar, istihdamda ayrımcılık ve eğitime sınırlı erişim de dahil olmak üzere çeşitli şekillerde ayrımcılığa maruz kaldıklarını iddia etmektedirler. Alevi toplumu her türlü ayrımcılığın sona erdirilmesi ve eşit hak ve fırsatların sağlanması için çağrıda bulunmakta ve bu iddialarını desteklemek için eylemler tertip etmektedirler.

5. Eğitim sisteminde reform konusu Alevilerin talep listesi arasında önemli bir konumda bulunmaktadır. Aleviler eğitim sisteminde kendi kültürel ve dini değerlerini yansıtacak reformlar yapılmasını istemektedir. Bu bağlamda, alevi inanç ve uygulamalarının müfredata dahil edilmesi ve üniversitelerde Alevi araştırma merkezlerinin kurulması gerektiğini savunmaktadırlar. Son yıllarda Türkiye'nin Alevilerin bu talebini büyük oranda karşıladığı bilinmektedir.

6. Alevilerin diğer bir talebi tarihi ve kültürel mirasın korunmasıdır. Alevi toplumu, önemli kültürel ve dini mekanların restorasyonu ve korunması da dahil olmak üzere, tarihi ve kültürel miraslarının korunması için çağrıda bulunmaktadır. Bu talebin yeni kurulan kurum eliyle gerçekleştirileceği anlaşılmaktadır.

Bunlar Türkiye'deki Alevi toplumunun taleplerinden bazılarıdır. Bu taleplerin topluluk içindeki farklı gruplar ve bireyler arasında farklılık gösterebileceğini ve zaman içinde değişebileceğini belirtmek gerekir. Ancak, bu noktada mağduriyet hissini azaltılması sonucunda radikalleşmenin de azalacağını altı çizilmelidir. (Güngör, 2017:7; Kaluç, 2014: 35-36; *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, 2010: 93-97). Bu bağlamda Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığının çok hayati roller göreceğini öngörmek mümkündür. Zira kamu otoritesi olarak idarenin bütün toplumsal kesimlerin taleplerinin makuliyetini dikkate alma zorunluluğu bulunmaktadır.

2-Siyasi Yakınma/Şikâyet

Alevilik, Türkiye'de Ehl-i beyt temelli İslam anlayışı, Sufizm ve Türk halk inançlarının unsurlarını bir araya getiren senkretik bir İslam biçimini benimseyen dini bir grup olarak nitelendirilmektedir. Tarihsel olarak Aleviler Türkiye'de sık sık ayrımcılık ve zulümle karşı karşıya kalmış olduklarını iddia etmiştir. Ne yazık ki, bazı siyasal olaylar da buna zemin hazırlar nitelikte değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Alevilerin siyasi deneyimleri bu bağlamda şekillenmiştir. Bazen bağlamın dini sorunlar gibi gösterilmesine karşılık çoğunlukla sorunun siyasal alan ve egemenlik ilişkisi içinde geçtiğinin altını çizilmelidir.

Alevilerin siyasetten talepleri Türkiye siyasetinin en hassas konularından biri haline geldiğinden, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) bu talepleri karşılamak için bir "Alevi açılımı" başlatmıştır. Örneğin Kültür Bakanlığı, Aralık 2008'de ilk Alevi Enstitüsü'nün açılışında geçmişte devlet eliyle yaşatılan acılar için özür dilemiş, ertesi ay da Recep Tayyip Erdoğan bir Alevi iftarına katılmıştır. Bu sembolik hamleleri taçlandıran ve Haziran 2009 ile Ocak 2010 arasında düzenlenen yedi çalışmaya Alevi dernek ve vakıfları, akademisyenler, gazeteciler, iş dünyası liderleri ve siyasetçilerden oluşan yaklaşık 400 temsilci katılmıştır. Ancak sonuçta devletin bütün bu süreçlerden elde ettiği tecrübeyle geldiği nokta, siyasal talepleri cemaatçi anlayıştan ziyade Cumhuriyetçi vatandaşlık fikrine ve bireysel hakların tanınmasına dayandırmak olmuştur (Dressler, 2013:121-140).

Dolayısıyla, devletin Alevilerin talepleriyle ilgilenme çabası farklı bir evreye geçmiş ve nihayet Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevleri Başkanlığı kurulmuştur.

Bunun yanında Alevilerin merkezinde yer aldığı Türkiye tarihindeki bazı önemli siyasi olaylar, Alevilerin taleplerinin karşılanmasında etkili olmuştur. Türkiye tarihinde; Dersim İsyanı, 1970'lerdeki Alevi Protestoları, Madımak Oteli Olayı, Gazi Mahallesi Olayları ve Taksim Gezi Parkı eylemleri Alevilerin merkezinde yer aldığı önemli kırılma noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk olarak, Dersim Ayaklanması Türkiye'nin doğusundaki Tunceli bölgesinde Türk hükümetine karşı gerçekleştirilen bir Alevi ayaklanması olarak kayıtlarda bulunmaktadır. 1937-1938 yılları arasında gerçekleşen isyan Seyid Rıza tarafından yönetilmiştir. Dönemin yönetimi ve isyancılar arasında çıkan çatışmalarda on binlerce insan ölmüştür. Dersim isyanı Kürt ve Alevi tarihinde önemli bir olay olarak kabul edilmektedir (Ulutin, 2016: 376 vd).

Türk tarihinde, alevi merkezli olayların ikincisi 1970'lerde gerçekleşen Alevi protestolarıdır. 1970'lerde Aleviler Türkiye'deki sol ve sosyalist hareketlerde önemli bir rol oynamışlardır. Toplumsal ve siyasal ayrımcılığa karşı protestolar düzenlemiş ve eşit haklar talep etmişlerdir. Protestolar genellikle sol ve sağ gruplar arası çatışmalarla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda, Alevi kadınların da örgütlü hale gelmesi ve radikalleşmesi 70'li yıllara dayanmaktadır (Küçükaydın, 2009:36-38).

Üçüncü olarak, Madımak Oteli Olayı, Türkiye Alevi tarihine damgasını vuran diğer bir kırılma noktasıdır. 2 Temmuz 1993 yılında bir grup eylemci, Sivas'ta Alevi kültür festivalinin düzenlendiği bir otele saldırı gerçekleştirmiştir. Saldırıda, 33'ü Alevi yazar, ozan ve düşünür olmak üzere 2 otel çalışanı ve 2 eylemci de dahil toplam 37 kişi hayatını kaybetmiştir. Olay Alevi toplumu içerisinde öfkeye yol açmış ve haklarının tanınması ve korunması taleplerinin artmasına neden olmuştur. Bu kapsamda, Türkiye'nin birçok yerinde protestolar gerçekleştirilmiştir (Çavdar, 2018).

Gazi Mahallesi olayları ise 12 Mart 1995 yılında İstanbul Gazi Mahallesinde bulunan Doğu Kiraathanesinin silahlı saldırıya uğraması sonucu başlamıştır. Bu yıllarda mahalle içerisinde bulunan kiraathane genellikle Alevi kimlikli vatandaşların yoğun kullanımına sahip bir yer olarak bilinmektedir. Saldırının devamında mahalle içerisinde olaylar başlamış, Alevi vatandaşlar ve kolluk kuvvetleri arasında yaşanan çatışmalar sonucunda 22 kişi hayatını kaybetmiştir. Gazi Mahallesi olaylarında açık bir şekilde Alevi-Sünni, Alevi-Devlet çatışmasının körüklenmeye çalışıldığı görülmektedir. Yaşanan olaylara ilişkin Erdoğan Aydın kitabında şu açıklamalara yer vermiştir.

“Yaşanan süreç, salt milliyetçi ve şeriatçı toplumsal kimliklerin değil, Kürt kimliğinden sonra Alevi kimliğinin de ciddi bir yükselişine işaret ediyor. 15 milyon civarında nüfusuyla kendi kimliğini sahiplenen, korkuyu yenip örgütlenmeye başlayan bu potansiyelin, başta egemenler

olmak üzere demokrasi karşıtı güçler açısından ciddi bir sorun oluşturduğu ortadadır” (Aydın, 2013: 329).

Gazi Mahallesiinde yaşanan kaotik olayların sonucunda radikalleşme süreci hızla artmaya devam etmiştir. Alevi gruplar kendilerini demokrasinin ve laikliğin yegane korucusu olarak vazifelendirmiş, şeriatçılık ve milliyetçiliğe karşı kendisini bir kalkan ve savunucu olarak nitelendirmiştir (Aydın, 2013:339).

Son olarak, Taksim Gezi Parkı Eylemleri hem Türkiye tarihi için hem Aleviler için önemli bir olay olarak tarihe not düşülmüştür. 2013 yılında, İstanbul'daki Gezi Parkı'nın yıkılması planına karşı düzenlenen eylemler, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan hükümetine karşı ülke çapında bir harekete dönüşmüştür. Hükümetin otoriter eğilimlerine bir meydan okuma olarak görülen eylemlere katılan birçok grup arasında Alevilere ait kitle hareketleri de bulunmaktadır. Taksim Gezi Parkı eylemlerinde Alevi kitlelerin yoğun bir şekilde faaliyet gösterdiğini düşündüren detay ise eylemler sırasında ölen kişilerin Alevi kimliğe sahip kişiler olmasıdır. Eylemler sonucu ölen kişilerin cenazeleri çeşitli cemevlerinde yapılan törenler sonrası defnedilmiştir. Bu durum Taksim Gezi Parkı eylemlerini, tüm Alevi toplumlarının destek verdiği bir başkaldırı hareketi olarak gündeme getirmiştir. Hatta, ne yazık ki sonraki yıllarda Taksim Gezi Parkı eylemleri Alevi-Sünni çatışması için istismar edilebilecek bir konuya dönüştürülmeye çalışılmıştır (Yılmaz & Bayram, 2016:15). Konuya ilişkin dönemin Alevi Bektaşî Federasyonu Başkanı Cengiz Hortoğlu eylemlerde Alevilere yönelik yapılan suçlamalara karşı bir açıklama yapmıştır. Başkan Hortoğlu, *“Hadiseler çerçevesinde İran'ın Aleviler'i sokağa çekme konusunda özel çabası olduğunu müşahede ettik.... Sürekli Aleviler üzerinde böyle bir oyun oynanması, Aleviler sorunların içine çekilerek, sanki bir problemmiş gibi toplumun zihninde böyle bir algının oluşmasını istemeyiz”* açıklamalarında bulunmuştur (Yılmaz & Bayram, 2016:15).

3-İzolasyon/Tehdit Algısı Altında Grup İçi Aşırı Bağlılık

Sosyal olayları, tehdit algısı üzerinden analiz etmenin yolu olarak kolektif eylemlerin aktörlerini belirlemek önemli görülmektedir. Eylemlerden sorumlu şahıs ve kitlelerin davranışlarının sebeplerini bilmek, eylem zamanının dokusunu anlamak ve eylemin gerçekleştiği zemini iyi tahlil etmek gerekmektedir. Ayrıca kolektif eylemi anlamlandırmak için motivasyon kaynaklarına bakılmaktadır. Çünkü kendini tehdit altında hisseden kitle eylemi gerçekleştirdikten sonra motive olmakta ve radikalleşme oranı yükselmektedir (Korkmaz, 2017:487-488). Bu çerçevede, Türkiye'de bulunan Alevi toplumu, yıllar boyunca toplumsal bağlamda çeşitli “ötekileştirmelere” maruz bırakılmıştır. Bu durum birçok konuyla alakalı olarak aynı zamanda toplumsal anlamda tehdit algısı ve izolasyonu tetiklemektedir. Bu sebeple Alevi toplumu hedef alınarak yapılan tehditlerin bilinmesi kritiktir. Alevi toplumuna yönelik tehditlerden bazıları aşağıda sıralanmaktadır.

Alevi topluma yönelik tehdit olarak görülen ilk konu dini ayrımcılık iddialarıdır. Aleviler, ana akım Sünni ve Şii İslam'dan kısmen farklı ve bazen benzeşen bir İslam biçimini uygulamaktadır. Günümüzde halen Aleviler tarafından sıkça; Alevi köylerine zorla cami yaptırıldığı, "Din Kültürü Ahlak Bilgisi derslerinde sadece Sünni Müslümanlığın anlatıldığı", "Diyanet İşleri Başkanlığının İslamiyet'in sadece Sünni yorumuna göre yapıldığı ve hareket ettiği", "Devlet eliyle Alevilerin Sünnileştirilme çabası içerisine girildiği" ve bunun sonucunda "dışlandıkları, ayrımcılığa maruz bırakıldıkları, hatta yok sayıldıkları" iddiaları gündeme getirilmektedir. Radikalleşme ise bahsi geçen mağduriyet ve tehdit algıları sonucunda meydana gelmektedir. Ayrımcılığa maruz kaldığını beyan eden Alevi kitlenin Sünni-Hanefi hareketleri tehdit olarak gördüğü unutulmamalıdır. Bu iddialar ayrımcılık, radikalleşme ve kaos adına bir kısır döngünün devamlılık göstermesiyle sonuçlanmaktadır (Yağbasan & Öztürk, 2016:180).

İkinci olarak Aleviler, geçmişte birçok gündem içerisinde baskıya uğradıkları gibi siyasi zeminde de baskıya uğradıklarını iddia etmektedirler. Alevilerin aşırı radikalleşmeleri onların temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmalarının sonucu olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra, radikalleşme ile sol olarak nitelendirilen ve yeri geldiğinde terörizme başvuran örgütlerle yakın temasları üzerinden yapılan iddiaları bulunmakla beraber, bu iddialar üzerinden hapis cezası ve ülkeyi terk etmek durumunda kaldıkları bilinmektedir. Türkiye'de sol siyasi ekolün yansımaları günümüzde Alevi gençler üzerinde etkisini devam ettirmektedir. Alevi gençler, sıklıkla "doğal olarak solcu" olduğu algısına kapılmakta ve Aleviliğin tabiatında bulunan "başkaldırı kültürünün" etkisiyle muhalif bir kimlik benimsemeye devam etmektedir. Yalnız burada 'solculuk' siyasi bir etmen olmaktan öte teolojik etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. 'Solculuk' kavramı beraberinde gelen radikalleşme laik-dindar tartışması üzerinden kendisine yaşam alanı bulmaktadır. Alevi gençler için sözde sağ siyaset ekolü "dindarlığı", "yobazlığı" ve "gericiliği"; sol siyaset ekolü ise "hümanizmi", "demokratlığı", "ezilmişten yana olmayı" ve "laikliği" ifade etmektedir (Tol, 2016:25).

Alevilerin ekonomi ekseninde yaşadığı mağduriyet hissi ve marjinalleşme radikalleşmeye sebep olan üçüncü diğer bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Aleviler genellikle ekonomik olarak marjinalleştirildiklerini iddia etmektedir. Bunun da yoksulluk ve sosyal dışlanmaya yol açtığını ifade etmektedirler. Gecekondu mahalleri olarak adlandırılan sosyo-ekonomik düzeyi düşük semtler Aleviler için bir konfor alanı oluşturmaktadır. Zira, genellikle Alevi toplumunun yaşaması hasebiyle gecekondu mahallelerinde Aleviler kendilerini güvende hissetmektedir. Ayrıca sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallerde yaşamak Aleviler için kente adaptasyon sürecinde ayrımcılıkla mücadele refleksi gösterme yöntemi olarak kabul edilmiştir. Bu ayrımcılıkla mücadele yöntemi, beraberinde belli seviyede bir izolasyonu getirdiği için radikalleşmeyi doğrudan tetiklemektedir (Tol, 2016:8). Öte yandan, ekonomik problemler Alevi gençlerini

radikalleşme konusunda iki seçeneğe itmektedir. İlk olarak, radikal gruplara eskiden üyeliği bulunan ve 'devrimci' rol model olan ebeveynler, gençlerin radikalleşmeye olan motivasyonunu arttırmaktadır. İkincisi, aile ekonomisine katkı sunan gençlerin maddi getirilerini aile bütçesinden çekmesi, ailelerin gençleri radikal ortamlardan uzak tutmasına sebebiyet vermektedir. Çünkü genç aile için aynı zamanda maddi kolaylık getirmektedir. Ancak, demokratik katılım sürecinde özellikle kitlesel mitinglere ve protestolara katılım ve sendika üyeliği konusunda Alevi gençler aktif şekilde rol oynamaktadır (Tol, 2016:31).

Dördüncü olarak, dini açıdan temsil eksikliği iddiası Alevilerin radikalleşme artırmaktadır. 84 milyonluk Türkiye nüfusunda yaklaşık olarak 8-10 milyon Alevi vatandaş olduğu ve bu vatandaşların nüfusun %7-10'luk kesimini oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda Alevi vatandaşların ibadet mekânı olarak benimsedikleri Cemevlerinin yasal statüye kavuşması hayati önem arz etmektedir. Ülkemizde İçişleri Bakanlığı verilerine göre 937 adet cemevi mevcuttur. Bu durumda, yasal ibadet mekânı olarak kabul edilmeyen alanlarda radikalleşmenin artması ve yasadışı olayların "din" adına mücadele göstermesi ihtimali bulunmaktadır (Borovalı & Boyraz, 2016:58; Güngör, 2017:539-565). Bu çerçevede kurulan yeni Başkanlık kurumunun proaktif bir rol oynamayarak dini açıdan Alevilerin temsil edilmediği konusundaki mağduriyet hissini gidermesi beklenmektedir.

Her ne kadar MEB Alevilikle ilgili bazı düzenlemeler yapmışsa da Aleviler inançları üzerine eğitim alma konusunda sıkıntı yaşadıklarını belirtmektedirler. Özellikle Alevi toplumunun 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi' dersinin zorunlu değil seçmeli bir ders olması gerektiği konusundaki tavırları bilinmektedir. Ayrıca, devletin sistematik bir şekilde Sünni-Hanefi Müslüman kitlesi yetiştirmek istediği iddialarını da gündemde tutmaktadırlar. Alevi siyasal hareketleri DKAB derslerini bir asimilasyon aracı olarak görmektedir (Ecevitoglu, 2018: 91-92). DKAB derslerine ilişkin yaklaşımın bütün Aleviler tarafından kaldırılmasından yana olmadığını ifade etmek lazım ancak bilhassa ideolojik olarak siyasallaşmış Alevi gruplar bu konuda mağduriyet hissi oluşturmaya çalışmaktadır (Şimşek & Güngör, 2013: 559-560).

Altıncı olarak, tarihsel bağlamda Aleviler, kendi dini uygulamalarının yasaklanması ve Sünni İslam'a geçmeye zorlanmaları da dahil olmak üzere birçok asimilasyon politikasına maruz kaldıklarını iddia etmektedirler. Etnik kimliği Türk, inanç kimliği Sünni-Hanefi yoğunluğa sahip olan Türkiye Cumhuriyeti devletinin Alevilere yönelik dini ve kültürel asimilasyon politikaları izlediğine yönelik tartışmalar Cumhuriyet tarihinden beri sıcak bir gündem maddesi karşımıza çıkmaktadır. Lakin son zamanlarda Alevi vatandaşların hakları üzerine yapılan yeni çalışma ve programlar bu sıcak gündemin yavaş yavaş soğumasını başlatmaktadır (Çiçek, 2014:792).

Son olarak, Aleviler bazı Türk medya kuruluşları ve siyasetçiler tarafından nefret söylemi ve propaganda faaliyetlerine maruz kalmış, bu da Alevi toplumuna yönelik

ayrımcılık ve şiddeti daha da körüklemişe benzemektedir. Alevilere yönelik nefret söylemi ve propaganda üzerinden çok yönlü çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Örneğin; Zeynep Arslan'ın "Dini ve Etnik Kimliklere Yönelik Nefret Söylemi" konulu panel bölümü Eylül-Aralık 2013 dönemini kapsayan bir çalışmayı içermektedir. Arslan, konuya bağlı olarak Birgün, Habertürk, Hürriyet, Milliyet, Özgür Gündem, Star, Sözcü, Yeni Şafak, Yurt ve Zaman gazetelerini taramış olduğunu ve şu sonucu elde ettiğini belirtmiştir:

"Bütün bu dosya konuları için ortak söyleyebileceğim şey ise şu; gazeteleri seçerken, farklı siyasi kimlikleri temsil eden gazeteleri bir arada ele almaya çalışıyoruz. Özellikle mesela Aleviler dosyasında gördüğümüz üzere hangi kitleye hitap ederse etsin, hangi siyasi görüşü yansıtıyor olursa olsun, ayrımcı söylem söz konusu olduğunda aynı noktada birleşiyor bütün gazeteler. Dolayısıyla Gezi olaylarında da benzer bir şey oldu. İki farklı kutba aslında hitap ediyor, iki farklı kutbu savunuyor gazeteler. Ama sonuçta ortaya çıkan ayrımcı söylem ve hedef alınan kimlikler, bir şekilde aynı şekilde inciniyor bu tartışmadan" (Arslan, 2014:14).

Nefret söyleminin toplumsal kökenleri ayrı bir konu olmakla birlikte bununla mücadele edilmesi gerektiği kesindir.

Tartışma ve Sonuç

Radikalleşme eğiliminde; bölgesel çatışmalar, tarihi travmalar, ülkesel bir dönüşüm gerçekleştirilememesi, daha adil ve yaşanabilir bir düzenden yoksun olma gibi durumlar etkili olabilmektedir. Bunun yanı sıra gelişmiş ve ilerlemiş Batı'ya ekonomik ve politik yönden ulaşamama gibi etkenler de daha radikal çözümler arama yönünde bireyleri cesaretlendirmektedir. Alevi radikalleşmesi, özellikle Alevi isyan kültürü bağlamında, siyasi veya ideolojik inançların yoğunlaşması ve aşırı benimsenmesi anlamına gelir. Radikalleşme, bir bireyin ya da grubun radikal ya da aşırı fikirleri benimsemesine ve bu fikirler doğrultusunda hareket etmeye istekli olmasına yol açabilen bir süreçtir. Radikalleşme süreci kişisel etkileşimler veya medya faaliyetlerine maruz kalma yoluyla gerçekleşebilir ve ideolojik kutuplaşma, sosyal izolasyon ve propaganda gibi adımları içerir.

Alevilik, Ehl-i beyt temelli İslam, Sufizm ve Türk halk inançlarının unsurlarını bir araya getiren senkretik bir İslam inancıdır. Tarihsel olarak Aleviler Türkiye'de ayrımcılık ve zulümle karşılaştıklarını iddia etmişlerdir. Bazı siyasi olayların da bu iddialara katkıda bulunup bulunmadığı literatürde tartışılmaktadır. Dolayısıyla Alevilerin siyasi deneyimleri de bu bağlamda şekillenmiştir. Türkiye tarihinde Alevilerin merkezinde yer aldığı bazı önemli siyasi olaylar Dersim İsyanı, 1970'lerdeki Alevi protestoları, Madımak Oteli, Gazi Mahallesi olayları ve Gezi Parkı eylemleridir. Bu olaylar Türkiye'deki Alevi-Sünni, Alevi-Devlet çatışmalarına katkıda bulunmuş görünmektedir. Zira, bu olayların sonucu olarak siyasal kimlikler ve ideolojilerin radikalleşmeye kapı aralayan rolleri tekrar düşünülmelidir.

Alevi toplumu Türkiye'de ötekileştirme ve ayrımcılığa maruz kaldığını iddia etmektedir. Alevilerin farklı bir İslam yorumu nedeniyle, devlet tarafından Sünnileştirilme çabalarına maruz kaldıkları, şehirleşmenin artması sebebiyle bir önemi kalmasa da Alevi mahallerine cami yaptırılmak istenmesi böyle yorumlanmıştır. Ayrıca her ne kadar büyük değişiklik ve eklemeler yapılsa da Din Kültürü Ahlak Bilgisi derslerinde sadece Sünni İslam'ın anlatıldığı iddia edilmektedir. Alevilerin bu bağlamda ayrımcılık ve tehdit algıları radikalleşmeye yol açmakta ve Alevi gençler aşırı solcu bir kimlik benimsemeye eğilim göstermektedir. Radikal alevi gençlerin bir bölümü, aşırı sol hareketler içinde varlıklarını sürdürmekte, terörizmle ilişkilendirildikleri için hapis cezalarına çarptırılmakta ve ülkeyi terk etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu olaylardan sonra yazılan hikâye ve anlatıların, geri kalan ve yeni yetişen nesiller için radikalleşme aracına dönüştüğü ifade edilmelidir.

Son yıllarda Alevi kültürünün farklı ideolojiler, inançlar ve yaşam tarzlarıyla kamusal alanda daha sık var olma mücadelesi vermesi radikalleşme kültürünü besliyor gibi görünmektedir. Mağduriyet duygusu ve radikalleşme iç içe geçmiş kavramlardır. Mağduriyet korkusu kolektif yaşama yabancılaşmayı tetikleyerek bireylerin aşırılığa yönelmesine neden olabilir ve en az radikalleşmenin kendisi kadar önemlidir. Bu nedenle Alevilerin mağduriyet olarak algıladıkları olayları incelemek radikalleşme sürecini anlama noktasında büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

Aleviler, yüzyıllardır Anadolu topraklarında varlıklarını sosyolojik, teolojik ve kültürel olarak sürdürmektedir. Mağduriyet hissi, siyasi yakınma/şikâyet, izolasyon/ tehdit algısı altında grup içi aşırı bağlılık başlıklarında işlenen olay ve konuların sadece akademik olarak incelenmemesi, interdisipliner olarak ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Ehemmiyet gösterilmediği takdirde Alevilerin tarihsel süreçte başkaldırı kültürünün etkisi olan haksızlığa boyun eğmeme, zulme karşı çıkma, kültürünü koruma gibi reflekslerle radikalleşme yoluna gitme eğilimleri görülmektedir.

Tartışıldığı üzere, Alevi siyasal radikalleşmesi, dini farklılıkların kabulü etrafında insan haklarına ilgi duyarak taleplerin karşılanması değil, Alevi dini kimliğinin radikal siyasal ve Cumhuriyet'in vatandaşlık bağı dışında yeni bir vatandaşlık anlayışı inşa ederek kabul edilmiş vatandaşlık anlayışına meydan okuma olarak formüle edilebilir. Bunun yanında büyük oranda Alevi radikalleşmesine yardımcı olan olay, olgu ve kurgunun tartışıldığı üzere tarihten de beslendiği söylenebilir.

Günümüz Alevi toplumunun siyasal zeminde daha aktif sorumluluklar alması, temsil düzeyi yüksek bir Alevi kitlesinin Türkiye Cumhuriyeti'nin başat aktörleri arasında olacağını göstermekte olup, çeşitli alanlarda Alevilerin taleplerinin ötelenmesinin radikalleşmeye neden olması sonucunda ağır sonuçlar doğuracağı ihtimalini arttırmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerinde yükselen Türk milliyetçiliğinin Alevileri, özellikle etnik Türk kökenlerine atıfta bulunarak, ulusal kimliğin ayrılmaz bir parçası

haline getirdiğini gösteriyor. Bu yüzden yeni kurulan Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığının oldukça hayati, gerekli ve toplumsal huzura katkı vereceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*. Nihai Rapor. Ankara: TC Devlet Bakanlığı, 2010. TC Devlet Bakanlığı.
- Arı, Yılmaz. *Değişim Sürecinde Alevilikte Dini Otorite: Adıyaman Dedeleri Örneği*. İstanbul: Asitan Yayınları, 2022a.
- Arı, Yılmaz. "Ötekinin Algılanışı: Alevilik ve Aleviler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 104, (2022), 399-414
- Arslan, Zeynep. "Dini ve Etnik Kimliklere Yönelik Nefret Söylemi". 109. İzmir: Mültecilerle Dayanışma Derneği, 2014.
- Aydın, Erdoğan. *Kimlik Mücadelesinde Alevilik*. İstanbul: Literatür Yayınları, 5. Basım, 2013.
- Borovalı, Murat - Boyraz, Cemil. "Türkiye'de Cemevleri Sorunu: Haklar ve Özgürlükler Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım". *Mülkiye Dergisi* 40/3 (07 Kasım 2016), 55-86.
- Cizre, Ümit. *Secular and Islamic Politics in Turkey: The Making of the Justice and Development Party*. New York: NY: Routledge, 2008.
- Çavdar, Ozan. *Yas ve Bellek: Sivas Katliamı*. Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018.
- Çelik, Emine. *Yoksulluk Olgusunun Radikalleşme Sürecine Etkileri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2021. <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12452/8141>
- Çiçek, M.Fatih. "Kemalizm ve Sünni-Müslüman Toplumun Ötekileştirdiği ve Kimliksizleştirdiği Aleviler/Alevilik". 2/791-804. Bingöl Üniversitesi: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Dressler, Markus. *Writing Religion: The Making of Turkish Alevi Islam*. New York: Oxford University Press, 2013.
- Ecevitoğlu, Pınar. "Alevi Açılımının Gölgesinde Türkiye'de Alevi Olmak". *Ayrımcılığın Yüzleri*. 256. Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği, 2018.
- Gurr, Ted. *Why Men Rebel*. New Jersey: Princeton University Press, 1970.
- Güngör, Özcan. "Aleviliğin Caferilikle İlişkinin Sosyolojik İçerik Analizi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 71 (30 Eylül 2014), 83-110.
- Güngör, Özcan. *Araftaki Kimlik: Alevilik, Bektaşilik*. Ankara: Akasya Yayınları, 2007.

- Güngör, Özcan. *Araftan Marufa Aleviler-Bektaşiler*. Ankara: Maarif Yayınları, 2017.
- Güngör, Özcan. "Üst Kavramsallaştırma Olarak Alevilik: Akide ve İbadetler Açısından Alevilik-Nusayrilik İlişkisi". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/1 (25 Temmuz 2017), 45-69. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.298264>
- Kaluç, Şenol. "Çalıştaylar, Rapor, Mevcut Durum ve Pratik Öneriler". *Liberal Düşünce Dergisi* 74 (01 Ocak 2014), 31-37.
- Karaosmanoğlu, Kerem. "Beyond essentialism: negotiating Alevi identity in urban Turkey". *Global Studies in Culture and Power* 8/5 (2013), 580-597.
- Korkmaz, Abdullah. "The Effect Of The Threat Perception On Social Movements". *Istanbul Journal of Sociological Studies* 55 (27 Temmuz 2017), 479-493.
- Köse, Talha. "Radikalleşme". *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. Ekim 2022. <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/radikallesme>
- Küçükaydın, Demir. *Alevilik ve Alevi Hareketi Üzerine*. köxüz yayınları, 1. Basım, 2009.
- Maskaliünaité, Asta. "Exploring The Theories of Radicalization". *International Studies. Interdisciplinary Political and Cultural Journal* 17/1 (2015), 9-26.
- McCauley, Clark - Moskalenko, Sophia. "Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism". *203* (2008), 415-433.
- Öztürk, Meral vd. "Suç korkusu ve risk algısının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi". *International Journal of Human Sciences* 13/1 (2016), 1488-1502.
- Precht, Tomas. *Home Grown Terrorism and Islamist Radicalisation in Europe*. Research Report. Danish Ministry of Justice: Research Report funded by the Danish Ministry of Justice, 2007. Research Report funded by the Danish Ministry of Justice.
- Şahin, Burak. "Alevi Kimliği ve Başkaldırı Öğretisi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/39 (Ağustos 2015), 539-548.
- Şimşek, Eyüp - Güngör, Özcan. "Alevi Yapısallaşması, Talepler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Alevilik-Bektaşilik". *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/3 (2013), 539-565.
- Taarnby, Michael. *Recruitment of Islamist Terrorists in Europe. Trends and Perspectives*. Research Report. Danish Ministry of Justice: Research Report funded by the Danish Ministry of Justice, 2005. Research Report funded by the Danish Ministry of Justice.
- TDK. "radikalizm ne demek TDK Sözlük Anlamı". 2023. Erişim 31 Mart 2023. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=radikalizm>

- Tekdemir, Omer. "Constructing a social space for Alevi political identity: religion, antagonism and collective passion". *National Identities* 20/1 (01 Ocak 2018), 31-51. <https://doi.org/10.1080/14608944.2016.1247259>
- Tol, Ulaş. *Kentsel Alevilik ve Alevi Gençlerin Kimlik Arayışları*. Araştırma. İstanbul: Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği (PODEM), Aralık 2016. Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği (PODEM).
- Ulutin, Hasan Hakan. II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Döneminde Dersim (1908-1938). Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016.
- Üçer, Cenksu. "Alevî Gruplarda Ehl-i Beyt Anlayışı ve Önemi". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 23 (2014), 48-52.
- Üçer, Cenksu. "Alevîlik; Yapılar, Grupların Temel Özellikleri ve Bazı Mülâhazalar". *Dini Araştırmalar* 12/33 (01 Haziran 2009), 63-88.
- Wilner, Alex - Dubouloz, Claire-Jehanne. "Homegrown Terrorism and Transformative Learning: An Interdisciplinary Approach to Understanding Radicalization" 22/1 (2010), 33-51.
- Yağbasan, Mustafa - Öztürk, Ali. "Kültürlerarası İletişim Bağlamında Alevi-Sünni Dikotomisi: Tunceli ve Elazığ Örneği". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/2 (01 Aralık 2016), 175-195. <https://doi.org/10.18506/anemon.258698>
- Yılmaz, Nail - Bayram, Ahmet Kemal. "Taksim Gezi Parkı Olayları ve Bir Muhalefet Ögesi Olarak Aleviler". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 4/1 (Mart 2016), 1-21.
- Yiğit, İsmet. *Türkiye'de Mağduriyet Söyleminde Din ve Siyaset İlişkisi: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği*. Yök Tez: Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010.